

TEN GELEIDE

L. CANDAU
Voorzitter

1. EEN NIEUW BOEK

Geschreven door de Heer Pierre Van Nieuwenhuysen, Doctor in de Geschiedenis en Vice-Voorzitter van de Heemkundige Kring "Comté de Jette - Graafschap Jette.

Reeds enkele jaren geleden verscheen in de periodieke editie "Volkskunde - Tijdschrift voor Nederlandse Folklore" (1996/97 - 1) een studie van de hand van bovengenoemd auteur onder de titel: "Lakense Volksverhalen en Plaatsnamen". De toenmalige doctorandus nam nadien deze studie op in zijn te verdedigen proefschrift "TOPONYMIE IN LAKEN", dat met grote erkenning aanvaard werd.

Die Lakense en andere volksverhalen lieten hem niet los en spoorden hem aan tot de creatie van een prachtige uitgave (oktober 2003).

RECITS POPULAIRES DU NORD-OUEST DE BRUXELLES

Pierre Van Nieuwenhuysen was een van de actieve ondersteuners van onze Heemkundige Kring LACA toen die in de beginperiode (1989) langzaam maar zeker van de grond kwam. Zijn boek ligt nu op onze schrijftafel. Wij beschouwen het niet alleen als een eer maar tevens als een plicht hieraan enkele zinvolle woordjes te wijden.

a.- Volksverhalen ...mondellinge overdracht van lokale geschiedenis, steeds verbonden met ingewortelde geografische geplogenheden...

De auteur maakte het zich niet gemakkelijk, integendeel, om dit interessante project te verwezenlijken, deed hij alle moeite om zich zeer uitgebreid te documenteren (zie bibliografie op pp. 81/85). Hij selecteerde de verzamelde "vertelsels" en bracht ze onder in diverse rubrieken naargelang hun vermoedelijke herkomst en ontstaan: geloof in hekserij en duivelse bovennatuurlijke krachten, spoken en geesten allerlei ...extreme natuurverschijnselen ...legendarische religieuze en andere figuren ... miraculeuze toestanden in verband met volksdevotie enz.

b.- De auteur stelde zich eveneens tot doel dit orale erfgoed, tegen de actuele stroming in, aan de jonge generatie te presenteren. Xavier Carion verluchtte het boek op schitterende wijze. Zijn meestal ingekleurde tekeningen, vaak doospekt met een vleugje humor, dragen ertoe bij om de verbeeldingskracht van de jonge lezers te stimuleren! Ouderen zullen dan weer andere facetten van het boek kunnen appreciëren.

c.- Tenslotte maakte Van Nieuwenhuysen er een erezaak van (hij zegt het trouwens zelf in zijn introductie), om de Francofone bevolking vertrouwd te maken met de oorspronkelijke in het Nederlands gestelde mondellinge

overleveringen die door gedreven speurders in de 19de en het begin van de 20ste eeuw bijeengebracht werden. Trouwens, op enkele details na verschillen deze verhalen nauwelijks met deze uit de aangrenzende Nederlandstalige Brabantse regio... Meer zelfs, zo stelt de auteur, de meeste verhalen zijn terug te voeren tot de bekende verzameling van Europese volksagen.

Mij rest niets anders dan onze leden dit prachtige boek aan te bevelen, geschreven in een bevattelijke en onderhoudende stijl. Het is niet geweten of er een Nederlandstalige uitgave zal komen. We signaleren terloops nog dat aan de KULeuven een project voor een digitale sagenbank van gans Vlaanderen aan de gang is en dat de sagen uit Limburg al op internet staan.

Geïnteresseerden kunnen het boek bestellen door overschrijving van 17 € + verzendingskosten van 2,70 €, op nr 000-0163075-18 van HK Graafschap Jette.

2.- BESCHERMDE MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN IN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST (1998-2003)

a.- In het kader van de onderlinge overeenkomst tot uitwisseling van onze respectievelijke publicaties met het Bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting - Dienst Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, ontvangt LACA regelmatig waardevolle uitgaven in boekvorm.

Het laatst ontvangen boek (november 2003), een co-uitgave van La Renaissance du Livre en het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest onder de reeds hierboven aangegeven titel, telt 195 bladzijden en mag zonder twijfel een pareltje genoemd worden. Het boek omvat een uitzonderlijke hoeveelheid hoogwaardige kleurenfoto's, een massa geschiedkundige en archeologische achtergronden, een rijke bibliografie, een uitgebreid register van persoonsnamen en tenslotte een topografische index van de beschermde goederen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit boek zal een ereplaats krijgen in het LACA-documentatiecentrum dat helaas voorlopig nog niet ontsloten kon worden voor belangstellenden.

"Dit boek weerspiegelt het beleid dat wij sinds 1999 inzake monumenten en landschappen gevoerd hebben. Het vertolkt een doelbewust streven om de beschermingsprocedures te vervolmaken door ze te vereenvoudigen en de keuze van de te beschermen eigendommen te bepalen volgens een chronologische volgorde, die veel coherenter is en radicaal breekt met de vaak subjectieve en dus minder nauwkeurige methode om geval per geval te selecteren". Zo schrijft de Heer W. Draps, Staatssecretaris bevoegd voor monumenten en landschappen in zijn voorwoord.

In Jg 7 - nummer 2 - december 1995 (p. 3) van LACA-Tijdingen werd aandacht besteed aan het Lakense beschermde erfgoed naar aanleiding van enkele belangrijke beslissingen genomen door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het verschijnen van het hierboven besproken boek lijkt ons meteen een goede gelegenheid om de Lakense toestand op het vlak van beschermde erfgoederen te actualiseren. Onze secretaris, W. van der Elst excerppeerde de hiernavolgende gegevens uit de bijgevoegde topografische index (zie supra). Wij danken hem hiervoor.

b.- Inventaris beschermde monumenten en landschappen in Laken (of eertijds Laken)

Stand op 28 februari 2003

Afkortingen:

- B beschermingsbesluit van
- G geheel
- M monument
- L landschap
- L(b) boom
- BL besluit tot inschrijving op de bewaarlijst van

- Bockstaellaan 246 : voormalig gemeentehuis M : B 13/04/1995
- Delvastraat 75-87 : geheel van sociale woningen van de Lakense Haard M : B 16/03/1995 (ook Fineastraat 1-27, Fransmanstraat 94, Mabillesstraat 9)
- Jachtenkaai : monument aan de Arbeid M: B 28/09/1995 (ook Koninginnelaan, Claessensstraat)
- Kerkeveldstraat 2 : station M : B 26/09/1996
- Koninklijk Domein: station M : B 26/09/1996
- Koninklijk Parklaan : 21 julisquare L : BL 11/06/1998 (ook 21 julisquare)
- Kunstenaarsstraat : Prins Karelsquare L : BL 24/09/1998 (ook Chrysantenstraat, Médoristraat , Prins Karelsquare, R. de Vrièrestraat)
- Lefèvrestraat 4 : voormalige "Etablissements Byrrh" M : B 22/05/1997
- Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16 : voormalig atelier Salu, Onze-Lieve-Vrouwvoorplein en woonhuis Leopold I-straat : M : B 14/05/1992 (zie ook Leopold I-straat 17)
- Onze-Lieve-Vrouwvoorplein. Kerkhof van Laken : koor van de voormalige kerk van Laken M : B 05/03/1936
- Onze-Lieve-Vrouwvoorplein : Kerkhof van Laken, mausoleum F. Nicolay : M : B 14/04/1994
- Onze-Lieve-Vrouwvoorplein : Kerkhof van Laken, 14 grafmonumenten: M : B 06/02/1997

- Onze-Lieve-Vrouwvoorplein : Kerkhof van Laken, graf galerijen : M : B 06/02/1997
- Onze-Lieve-Vrouwvoorplein : Kerkhof van Laken: L : B 14/01/1999
- Openbaar Park van Laken : L : B 17/09/1974
(ook Abelenlaan, Koninklijk Parklaan, Vorstenhuislaan)
- Ossegempark : L : B 16/10/1975
- Paleizenstraat over de Bruggen: eerste gemeentehuis van Laken: M : B 13/04/1995
- Palfynlaan : Palfynsquare : L : BL 06/04/1995 (ook Houba de Strooperlaan)
- Prins Leopoldsquare : L : BL 02/04/1998
- Sint-Annadreef : park : L : BL 11/06/1998
- Sobieskylaan : Sobieskypark en Koloniale tuin: L : BL 11/06/1998 (ook Ebbebomenlaan, Witte Acacialaan)
- Vuurkruisenlaan : tuin van het Chinees Paviljoen: L : B 12/06/1997
(zie ook Jules Van Praetlaan)
- Werkhuizenkaai: Familistère Godin: M : B 08/08/1988
- Willebroekkaai : de "Mestback" : M : B 15/01/1998 (zie ook Ruimingskaai 1)
- Witte Acacialaan : Sobieskybrug : M : B 14/03/1996 (zie ook Sobieskylaan)

Er zijn op het (ook vroegere) grondgebied van Laken 25 monumenten of landschappen die een vorm van bescherming genieten:

- 15 beschermd monumenten
- 4 beschermd landschappen
- 6 landschappen die op de bewaarlijst zijn ingeschreven



Foto 1: Bockstaelplein

VENISE A BRUXELLES

Eric CHRISTIAENS

In zijn boek "Laeken Ancien & Moderne" 1904 schrijft Artur Cosyn niets over deze tentoonstelling die plaats vond op de terreinen van Turn en Tassis. Enkel op bladzijde 114 is er een kleine illustratie met de volgende tekst eronder: "Venise à Bruxelles, en 1894-1895". Buiten enkele traditionele prentkaarten die door de verzamelaars van Laken goed gekend zijn is er zo goed als niets over deze tentoonstelling geweten. Tot voor kort was het ons ook een raadsel dat de prentkaarten, in mijn bezit allen een poststempel dragen van november 1899! Collega Daniel Van Kriekenge van Laca bezit eveneens postkaarten uit dezelfde reeks met postdatum van

juni 1899! De heer Xavier Languy heeft ons gelukkigerwijs bijtijds enkele voorbeelden overgemaakt uit dezelfde reeks en afgestempeld in augustus en oktober 1895.

Op een muziekpartituur voor piano "Venetia – Valse" door Francesco Antonacci, opgedragen aan de directeur van "Venise à Bruxelles", de heer Auguste Valli is geen jaartal vermeld. Op een ander boekje "Bruxelles-Venise", een theatervoorstelling van het "Théâtre de la Scala" staat wel degelijk het jaartal 1895 vermeld.

Enige tijd geleden vond ik "in een oude doos" een toeristisch werkje, uitgegeven door "Phototypie WECK Frères, rue Blaes 28, Bruxelles"

en gedrukt door "la Maison Léon De Moor, rue de Laeken 86a, Bruxelles", dat wat meer licht brengt over deze tentoonstelling, doch hier ook



zonder vermelding van een jaartal. Het werd destijds verkocht aan 50 centiemen.

Dit boekje bevat enkele onbekende foto's van de tentoonstelling. Ik vond ze de moeite waard om ze hieronder samen met de begeleidende tekst weer te geven.



Cette merveille se dresse aujourd'hui dans la plaine de Tour et Taxis, près des ponts de Laeken, sur une étendue de 45.000 mètres carrés.

Les travaux de cette entreprise artistique autant que colossale, ont été exécutés avec une extraordinaire activité. Une armée d'ouvriers, artistes et artisans, a fait surgir, comme en un enchantement, la ville merveilleuse aux portes de la capitale brabançonne.

Les canaux profonds, où les poétiques embarcations glissent gracieusement, emmenant les touristes dans le dédale des rues et des quais bordés d'élégantes constructions, ont jusque dix mètres de largeur en face du Giaducca, d'où la vue embrasse le féerique quai des esclavons.

Baignés par l'eau courante et toujours limpide des CANALETTI, s'élèvent, sur des îlots reliés entre eux par des ponceaux à la courbure coquette, les édifices qui, pour la plupart, sont des reproductions exactes: palais aux

dômes dorés, gigantesque tiaras ou coiffés de corniches de marbre, pittoresques habitations bourgeoises, rivalisant d'attrait par leurs bariolages et leurs terrasses fleuries avec le faste ambiant.

Voici le "PALAZO VENDRAMINE" où mourut Richard Wagner; là se profile, en un grandiose panorama, la Bibliothèque, le culminant campanile, l'étincelante église SAINT MARC, le sombre palais des Doges, le fameux "PONTE DEI SOSPIRI", la Piazza delle Procuratie, point reliant d'une nuée de pigeons blancs, de même race que les colombes vénitiennes, donne la physionomie des rares ménages à Venise dans le fouillis des constructions.

De nombreux magasins sont rangés dans la galerie en quadrilatère, où se développe aussi la terrasse animée d'un grand "Caffé" rappelant le "FLORIAN" de Venise. Meubles, bibelots en bois sculpté, glaces, verreries d'art, bijoux en filigrane, éventails en ailes de pigeons s'offrent là aux convoitises des visiteurs. Dans les "OSTERIA" de la Piazza delle Feste, ornées de peintures inspirées de celles qui illustrent les murailles d'une "BETTOLA" de Capri, on déguste les meilleurs crus d'Italie.

A signaler le Théâtre des Variétés avec son programme original des cafés-concerts italiens, le Théodore des Marionnettes, enfin l'immense salle pour les solennités musicales où 2500 auditeurs tiennent sans nulle gêne.

VENISE A BRUXELLES ! L'heureuse et charmeresse évocation !...

La vie y est intense, toute enfiévrée de plaisir. Les créateurs de l'entreprise géante n'ont rien épargné pour captiver les touristes en un rêve exquis et une délicieuse illusion. La cité nouvelle est peuplée d'une colonie fourmillante d'Italiens, qui ont apporté avec eux leurs animations caractéristiques, leurs allures vives, la gaieté de leurs costumes populaires multicolores, leur entrain, leurs chants rythmés et crépitants: bersaglieri en brillant uniforme, chanteurs de rues, mandolinistes, guitaristes et accordéonistes recrutés à Naples, joyeux drilles de la campagne romaine, engagés pour exécuter les vivantes et plastiques danses de là-bas, Pazzarieli napolitains et bouffons qui perpétuent la gaieté de la vieille Italie, choristes détachés des troupes de la Scala, "DAL VERNE" et des principaux théâtres de Milan, gondoliers, les plus adroits et les plus décoratifs de VENISE, filles aux larges yeux vésuviens, [...] seyant dans l'ambre de leur carnation, cueillies en ces villes de belles et ardentes floraisons féminines.

Venise à Bruxelles a même engagé, à grands frais, le célèbre orchestre de la Scala de Milan. Non contente de ce luxe, elle a organisé un Festival permanent, qui ne prendra pas moins de vingt-six journées de juin à septembre, fêtes monstres de la musique auxquelles sont conviées les Sociétés de chant, de fanfare, d'harmonie ou de symphonie de Belgique et de l'étranger. On chiffre par centaines les groupes français, allemands et belges, dont le concours est assuré.

La vie à Venise ne finit pas avec le coucher du soleil. Le soir venu, la cité magnifique projette au loin les lueurs argentées de ses cent cinquante lampes électriques. Elle apparaît alors inondée de lumières, avec ses constructions enveloppées de blanches clartés et ses canaux qui scintillent comme une coulée de mercure.

Sur la place des fêtes trente mâts dressent à une hauteur de dix mètres des lampes à arcs d'une puissance de 1000 à 1600 bougies. Un réseau de cinquante lampes éclaire le Grand Canal, les canaux San-Barnaba, dei Sette Morti, de Santa-Marta, Rio de la Panada.

On devine quel est, en un tel cadre, l'éclat des fêtes vénitiennes, organisées ainsi dans leur milieu, parant de fantastiques illuminations les "Canalotti" bordés de Palais. Pittoresques réjouissances: le cortège des "Pantalone", la grande fête "detta piata forma" corso d'attelages chargés des masques des cent villes d'Italie, prodigieuses évocations du carnaval dans la Péninsule du soleil, l'entrée des "chiaggiotti" à VENISE, groupant les costumes vénitiens depuis la création de la cité lacustre!

Il y a là un prodigieux effort, qui mérite et contraint l'attention de la Belgique entière, et suscite la curiosité des régions circonvoisines où l'on signale du reste un sérieux exode vers le Brabant.

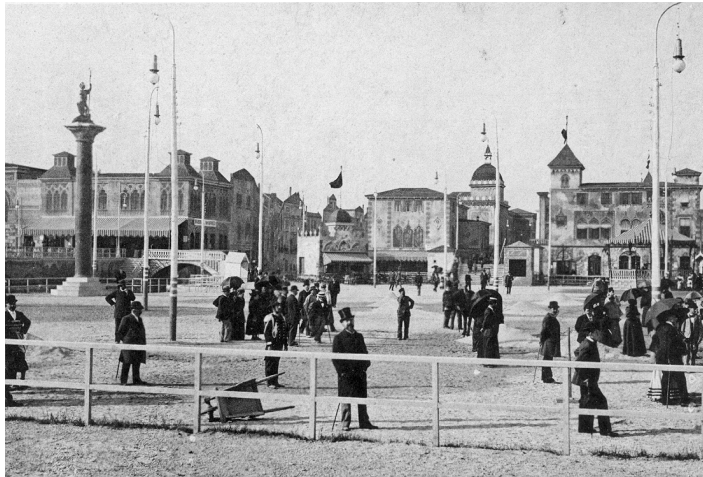
S.M. le Roi Léopold II a témoigné l'intérêt qu'il porte à l'artistique entreprise, en visitant longuement les merveilles de

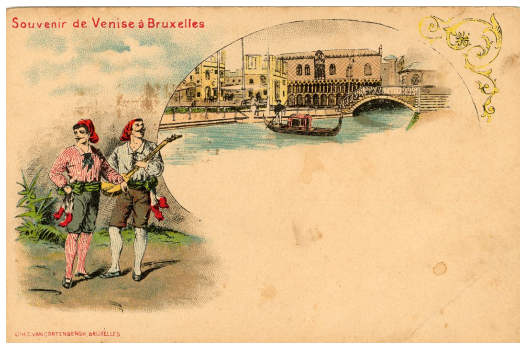
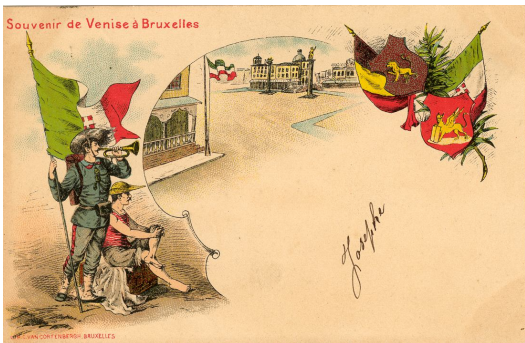
▲ VENISE A BRUXELLES

Met opmaak













THÉÂTRE

DE LA

SCALA

Revue

EN TROIS ACTES
ET SEPT TABLEAUX

DE

M. EMILE BOULLAND

1895

Musique de M. TULKENS

Mise en scène de M. Jacque. — Décors
de M. Bertiéri. — Costumes dessinés par
M. H. Bodart et exécutés par M^{me} Cogneaux,
Diamants de M. Fridmann.

Édité par l'Agence de Publicité

BONHEUR & C^{ie}

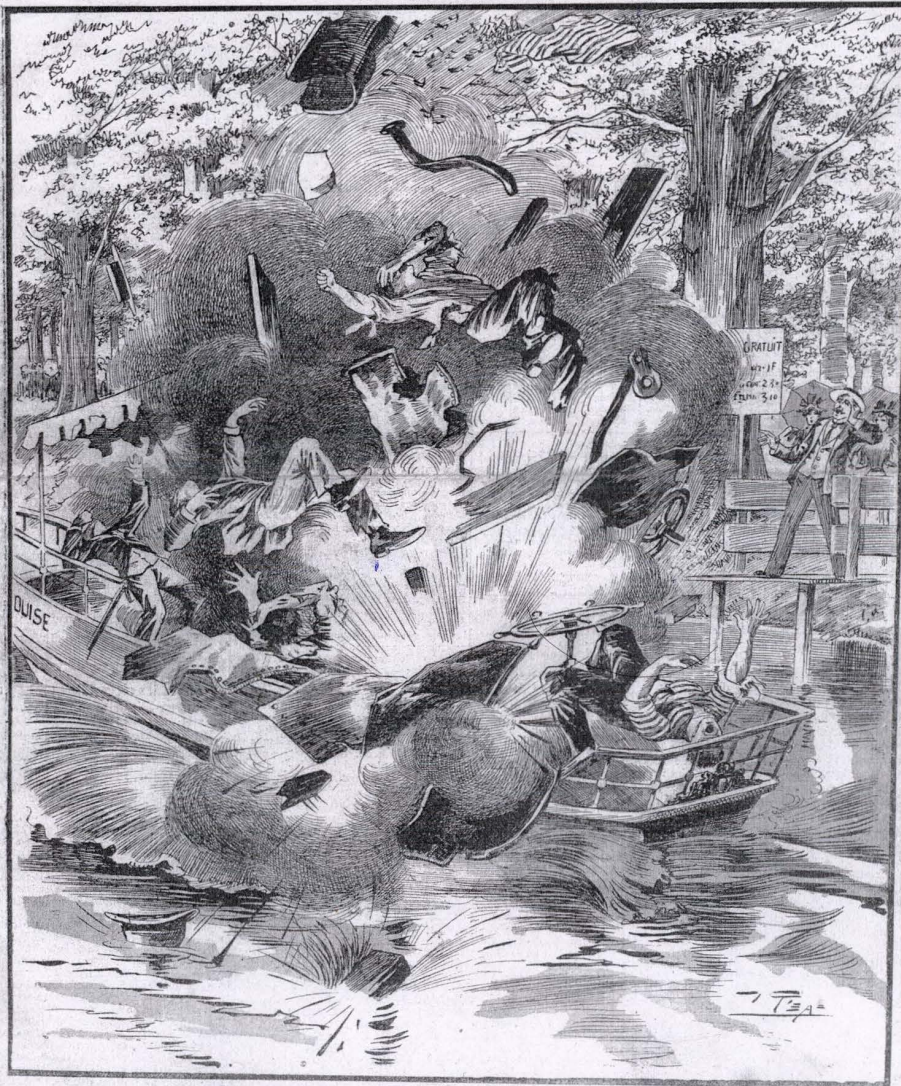
45, rue d'Artois, à Bruxelles

Reproduction interdite.



Bruxelles-Venise

LE NATIONAL ILLUSTRÉ



LA CATASTROPHE DE L'ALLÉE-VERTE, A BRUXELLES

Explosion d'un bateau sur le canal : Cinq victimes.

(Voir texte page 224)

Ontploffing aan de Groendreef

Op zoek naar een bijkomend bewijs van de periode van de tentoonstelling, heb ik een artikel in "LE NATIONAL ILLUSTRÉ" van 14 juli 1895 gevonden, verschenen in de rubriek "Faits divers". Het bevestigt het juiste jaartal van de tentoonstelling en het leert ons dat de bezoekers er per boot konden gebracht worden. Ter illustratie een prachtige tekening, zoals ze verscheen op de voorpagina van bovenvermeld blad.

L'EXPLOSION D'UN BATEAU A BRUXELLES

*Dimanche, 7 juillet, à 5 heures de l'après-midi, un bruit épouvantable retentissait sur le canal de l'Allée Verte, à Bruxelles. Le bateau-mouche Louise, **faisant le service des passagers pour "Venise"**, venait de faire explosion, tuant trois personnes et blessant grièvement deux autres. Ce bateau-mouche appartenait à M. Sa, un ouvrier de la rue Verte, qui a ses deux fils, Pierre et Jean, âgés respectivement de 26 et 22 ans, tués dans la catastrophe.*

Le lendemain de l'accident, on voyait encore, accrochés aux branches des arbres qui garnissent le rivage, de nombreux débris de vêtements, et même, chose horrible, des morceaux de chair.

A terre, à la place où les corps des victimes avaient été projetés par la violence de l'explosion, il y avait de larges plaques de sang. La police a fait disparaître ces tristes restes de l'accident.



Foto 2: Het de Troozplein in 1933

DOOD EN BEGRAFENIS VAN DE GRAVIN VAN VLAANDEREN, BESCHREVEN DOOR KAREL VAN DE WOESTIJNE

Wim van der Elst



S. A. R. Madame la comtesse de Flandre
décédée à Bruxelles le mardi 26 novembre 1912

Op 26 november 1912 overleed onverwacht te Brussel Marie, Gravin van Vlaanderen, moeder van Koning Albert I. Zij was in 1845 op het slot van Sigmaringen geboren als prinses van de oudste, katholieke tak der Hohenzollern. In 1867 huwde zij Philippe, graaf van Vlaanderen (1837 –

1905), de jongere broer van Koning Leopold II. Uit het huwelijk werden vier kinderen geboren: Boudewijn (1869 – 1891), de jong gestorven vermoedelijke troonopvolger, Henriette (1870 – 1948) die huwde met Emmanuel, hertog van Vendôme, Joséphine (1872 – 1958) die huwde met Karel van Hohenzollern, en Albert (1875 – 1934) die in 1900 huwde met Elisabeth (1876 – 1965), hertogin in Beieren, die in 1909 zijn oom Leopold II op de troon opvolgde.

De aanleiding tot onze publicatie is tweevoudig: enerzijds het vinden van een – voor die tijd – merkwaardige fotoreportage over de begrafenis, in het katholieke weekblad *Journal de Bruxelles Illustré*, anderzijds drie krantenartikels van de hand van Karel van de Woestijne in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van respectievelijk 27 en 28 november en 1 december 1912.

Wat deze bijzonder maken, is dat Van de Woestijne pas kort tevoren, rond juni/juli 1912, verhuisd was naar zijn eerste Lakense adres, aan de Sint-Annadreef 24, en dat hij een deel van zijn artikels vanuit zijn Lakense standplaats beschrijft.

De lezer gelieve dit ook te beschouwen als een voorpublicatie voor een groter project dat LACA in samenwerking met het Gemeenschapscentrum Nekkersdal en het Brusselse Willemsfonds, met subsidie van de Stad Brussel op stapel heeft staan: een afzonderlijke uitgave van een uitgebreide selectie van artikelen van Van de Woestijne uit zijn Lakense periode, die onder meer Wereldoorlog I met de Duitse bezetting bestrijkt. Het werk zal rijkelijk geïllustreerd worden met foto's en postkaarten uit die tijd.

Nog enige uitleg bij teksten en foto's. De Gravin van Vlaanderen is gestorven in wat men het Paleis van de Graaf van Vlaanderen noemde, op de hoek van het Koningsplein met de Regentschapsstraat, waar de Naamsestraat begint. Dit paleis werd oorspronkelijk gebouwd door de gravin van Templeuve in 1780, werd vanaf 1800 bewoond door markies Visconti-Arconati en heette toen achtereenvolgens Templeuve- en Arconatipaleis. Van 1834 tot 1839 nam het Ministerie van Oorlog er zijn intrek, later (van 1861 tot 1865) werd het betrokken door het Koninklijk Atheneum. In 1865 werd het aangekocht door prins Philippe, die het van 1866 tot 1868 grondig liet verbouwen en uitbreiden volgens plannen van architect Saintenoy.

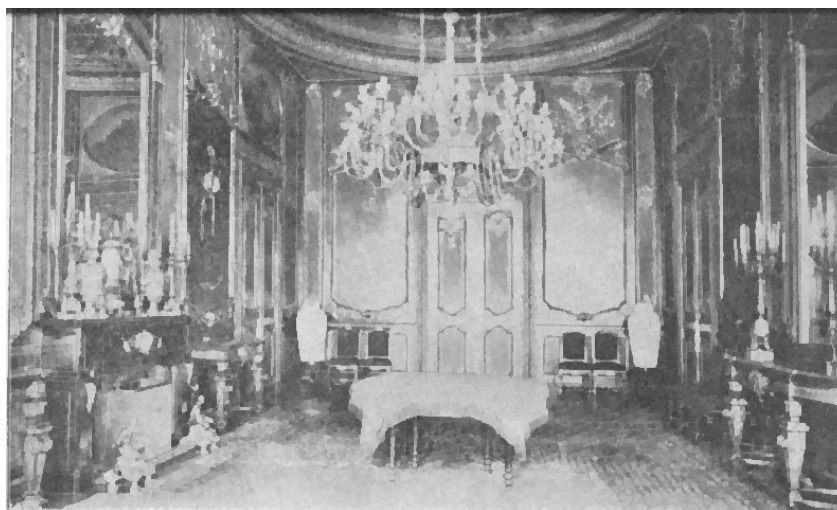
In 1920 werd het eigendom van de toenmalige Bank van Brussel die er opnieuw grote verbouwingen aan uitvoerde.

De foto's van de gravin aan haar schrijftafeltje, van haar werkkabinet en dat van haar overleden echtgenoot, van het groot en het klein salon, van

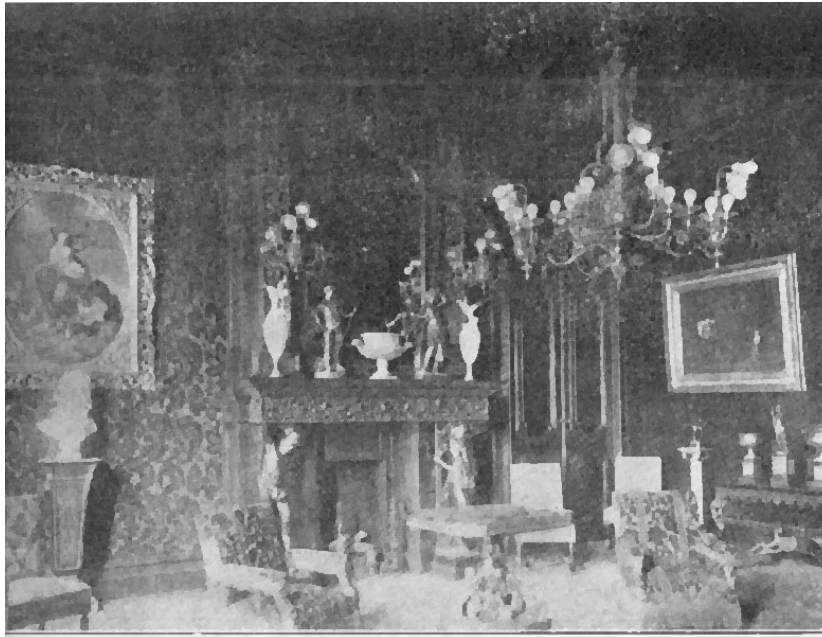
de eetzaal en de balzaal zijn in dit paleis genomen. De andere foto's zijn van de lijkstoet en de rouwdienst in de kathedraal. Zoals uit het artikel van Van de Woestijne blijkt, werd zij echter begraven in de crypte van de nieuwe kerk van Laken. Daarvan is er geen foto, maar de picturale beschrijving kan deze haast vervangen.



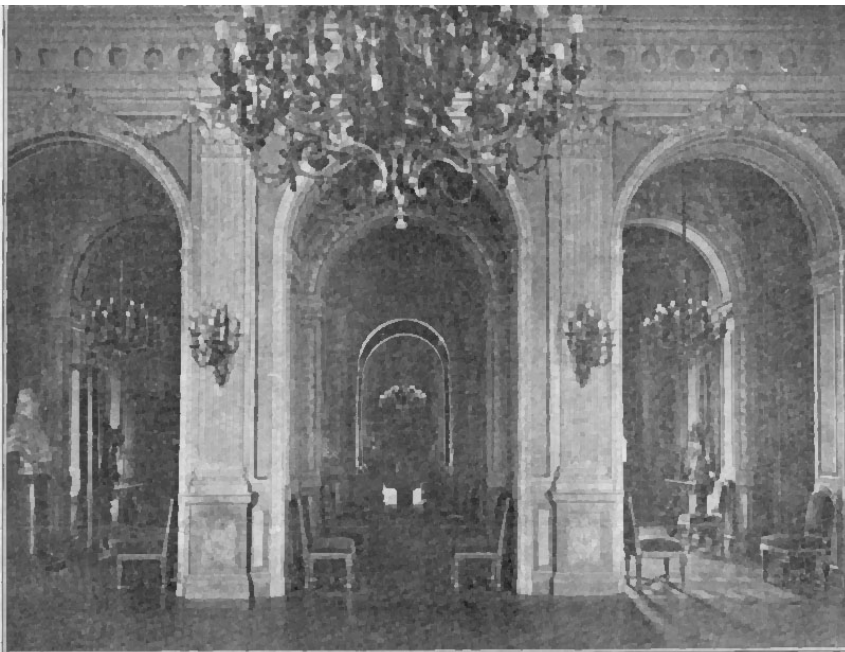
Le cabinet de travail de la comtesse de Flandre



La salle à manger de la comtesse de Flandre



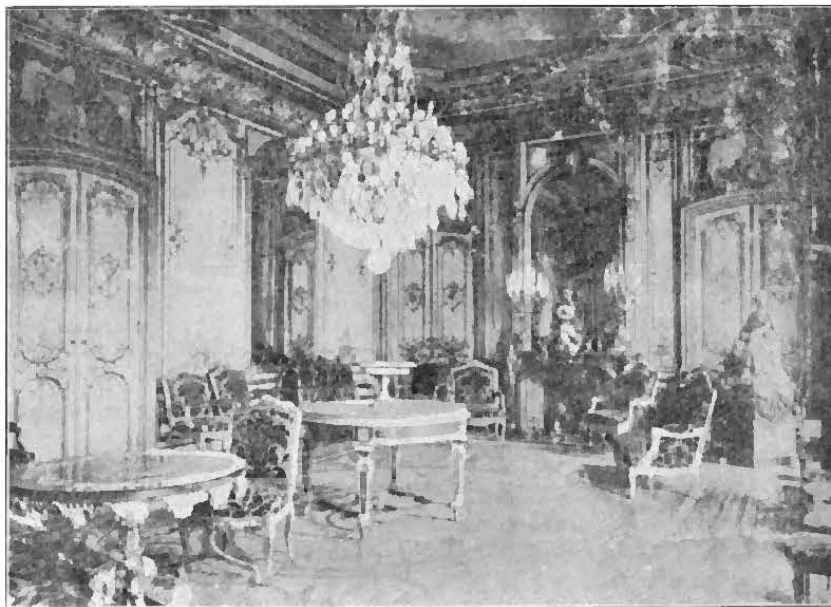
Un salon du Palais de la rue de la Régence



L'entrée de la salle de bal



Le cabinet de travail du comte de Flandre



Le grand salon

DOOD DER GRAVIN VAN VLAANDEREN

Brussel, 26 November.

Vanochtend, al heel vroeg, zag ik, vanuit de naastgelegen kazerne, de groen-en-gele soldaatjes voorbij stappen, parmantig als pauwen in hun gala-uniform, bol en rood de kop onder de sjako, de vijf vingers wijd-uit in de witkatoenen handschoenen. Terwijl zij stad-in trokken, reden integendeel kazernewaarts de wagentjes der gezette burgeressen en hoogkleurige handelaars, die, bij feestelijke gelegenheid, de soldaten approvianderen aan gebak en chocolade, tabak en limonade, gelijk het in één hunner liedjes klinkt. Want het was heden "Prinskensdag" : men vierde het naamfeest van koning Albert; op het middaguur zou een Te Deum gezongen worden met de gewone plechtstatigheid aan goud-opgetuigde clergie, rijk ornaat der uniformen, roden optocht van het Assisenhof, stemmigeren tooi der ambtenaars, die er niet minder pronkerig om doen. In Sinter Goedele zouden de klaroenen schallen, terwijl over de stad de feestklok luiden zou...

Toen ik, tegen negen uur, buiten kwam, was het de feestklok niet die ik hoorde : bij lange, lange tussenpozen klepte het voor een dode. Ik had de ochtendbladen, heel toevallig, nog niet gelezen : wie verwacht zich op "Prinskensdag" aan iets bijzonders, dat iets treurigs zou zijn ? En trouwens, aan al de Staatsgebouwen flapperde, op de nijldige wind, de feestvlag...

Toen vernam ik plots, van een voorbij-ijlend journalist, de mare : het was voor de gravin van Vlaanderen, moeder der koning, dat de doodsklok klepte. En het was mij opeens, ik zeg het in volle oprechtheid, of ik zelf ging lijden aan het verlies van een dierbaar wezen...

Zij is ineens gestorven; zij verdwijnt plots, met iets als een beminnelijke bescheidenheid en een nobele eenvoud zou ik zeggen, indien deze uitdrukkingen bij deze omstandigheden pasten, maar met woorden die anders heel haar wezen en heel haar verschijnen kenschetsen. Want zij was schoon en nederig, zij was innemend en indrukwekkend, zij was vol adel en vol eenvoud. Zij heeft, de hoogbegaafde, de waarachtige artieste en de zeer verstandige vrouw, nooit enige andere rol willen spelen, dan die het geluk moest uitmaken van haar eigen gezin en dat, nogal verwarde, van koning Leopold. Zij is een pracht van een moeder geweest, en, klonk het niet wat burgerlijk, zij zou de "goede tante" mogen heten. Wat heeft zij niet gedaan, na Leopold's dood, om het met dezes dochters alles in der minne te schikken. Hoe heeft zij, bezadigde, klaar en juist ziende geest en rijk hart, niet steeds getracht het helaas onvermijdelijk schandaal te dempen, de jammerlijkste misères te weren !...

Meer nog misschien dan door haar welgekende en onuitputtelijke goedheid, nam zij door haar schoonheid in. Zij was koninklijk schoon, en tevens - mag ik het zeggen ? - familiair-burgerlijk schoon. Zij had de

schoonheid die past aan de moeder van de koning der Belgen. Wat een klove gegraven had tussen onze vroegere koningin, Maria Hendrika, en haar volk, was juist de "morgue" der vorstin, haar te absolute aristocratie, die meer eerbied dan genegenheid inboezemde, hoe de gemalin van Leopold II ook imponeerde door onmiskkenbare adel der wezenstrekken. Wat onze huidige koningin Elisabeth integendeel zoo spoedig populair heeft gemaakt, het is, veel meer dan de regelmatigheid der gelaatslijnen, een liefelijkheid, een bloot-menselijke vriendelijkheid, welgemeend en buiten alle protocol, die de Belgen, van welke stand ook, onmiddellijk inneemt. Want de Belg, ook die uit de adellijke standen, is burgerlijk van aanleg. Aristocratie van uitzicht en manieren, en zelfs van geest, als dit wat al te zeer blijkt, weert zelfs de hogere kringen, en schrikt ze af. De gravin van Vlaanderen nu, schoner dan Maria Hendrika, was ten minste even vriendelijk als Elisabeth. Ze miste het spontane gebaar misschien van deze laatste, maar vergoedde dit door de diepere indruk die zij naliet, omdat zij, meer nog dan onze eerste koningin, een opperste gratie vertoonde, maar die te buigen wist.

Nimmer vergeet ik haar verschijnen na de eedsaflegging van haar lieveling Albert als koning der Belgen. Wij stonden, bevoorrechte toeschouwers, in de wandelgang der Kamer, na de hoge plechtigheid, die later en thans nog van zulk hoog belang voor 's lands welzijn zou blijken. Daar verscheen zij, de oude, maar eeuwig-jonge dame, aan hare hand die andere lieveling, die haar, uit zijn wezenstrekken, steeds herinneren moest aan haar geliefde echtgenoot : de nieuwe graaf van Vlaanderen, de toen vijfjarige prins Karel Theodoor. Haar aangezicht straalde van moederweelde. Maar in de wijze waarop zij de aanwezigen bezag en begroette lag nog wel iets meer dan dat geluk : iets als een belofte dat zij voor het heil van het land, waar haar zoon over moest regeren, met haar goede raad en de overwogen innigheid harer daad, zou zorgen.

En wie het weten konden hebben het nooit verzwegen : de gravin van Vlaanderen is voor het koninklijk gezin niet alleen het toonbeeld der moeders geweest; vaak was zij, in gewichtige omstandigheden, een bescheiden, maar gewiekste raadgeefster. Maar die tevens wist, op het geschikte, haar bekende plan te blijven, met als enige koketterie, dat zij dit tweederangs-vlak vervulde met gratievolle nederigheid.

Nu is ze heen, plots gestorven aan een, gisteren nog ongevaarlijk geoordeelde, influenza, Zij is bezweken in de armen van haar zoon, haar zo innig-liefhebbende zoon, in deze zijn moeder wel waardig. Zij is heengegaan... het woord wil niet uit mijn hoofd : met beminlijke bescheidenheid. Zij ruste in eeuwige vrede, zij, wier rol een vreedzame, en vaak een vrede brengende geweest is...

Anderdeels zullen u biografische mededelingen ten overvloede zijn medegedeeld. Ik kan hieromtrent dus zwijgen. Hou mij dan ten goede dat ik

voor een volgenden brief de verhalen overhoud van een voorbeeldig leven, die u moet bewijzen wat België in de Moeder van zijn koning verliest. N.R.C., 27 November 1912.

DE DOOD DER GRAVIN VAN VLAANDEREN II

Brussel, 27 November.

Het nieuws van de dood der gravin van Vlaanderen heeft in stad minder opschudding en zelfs minder verbazing gewekt dan men had kunnen verwachten. Alleen een innige sympathie, die beter is dan luidruchtige demonstraties, blijkt uit de gesprekken, die men over straat of bij bezoeken hoort. Aan het Paleis der Regentiestraat, waar het gisteren zóó druk was van nieuwsgierigen, dat een bijzondere politiedienst moest ingericht, was het hedenochtend heel kalm, heel gewoon. De schildwachten stonden te huiveren onder de stormvlagen. Nu en dan trad een of andere zwarte gestalte in of uit. Buiten dit duidt niets op een bijzondere gebeurtenis.

Ook de stad vertoont een weinig ongewoon schouwspel. Alleen aan de ministeries, aan de gezantschappen en consulaten, in de winkelstraten, hangen, halftop en zwartomkriipt, de regen-zware vlaggen. Die van Sinter Goedele, daar heel hoog op haren toren, heeft de wind afgerukt. Aan het grote Postgebouw en aan den Muntshouwborg is ze al binnengehaald, maar zij prijkt nog aan de Bodega's, en niet zonder verbazing ziet men ze log dóórwegen boven den ingangstrommel van een nachtrestaurant. Aan vele magazijnen Franse vlaggen; aan de Nederlandse Kamer van Koophandel de Hollandse; een enkele Duitse hier en daar. Voeg daarbij dat de modisten zich beijveren aan rouwuitstallingen : gij zult u het denkbeeld kunnen vormen hoe Brussel, bij het helse weer dat heerst, daags na het afsterven van de gravin van Vlaanderen er uitziet...

Een innige sympathie onder het publiek. In het gezin des konings de diepste verslagenheid. Slag op slag heeft de dood het in de laatste maanden getroffen : op enkele weken afstand verloor de koningin haar broeder en een zuster. Thans ziet de koning, zien de koninklijke kinderen zich het voorwerp hunner innigste liefde ontrukken. Want een zeldzame genegenheid bond koning Albert, haar jongste zoon en haar troetelkind, aan zijn doorluchtige Moeder. Het paleis der Regentiestraat, waar hij werd groot gebracht, was in alle werkelijkheid zijn "thuis" gebleven, en noch zijn huwelijk, noch zijn troonbeklimming hadden vermocht de warme vertrouwelijkheid te verbreken die heerste tussen hem en de gravin, wiens enig kind hij was dat nimmer haar zijde had verlaten. Die kinderlijke genegenheid van de Vader deelden de kleinkinderen. Voor deze was de gravin van Vlaanderen de tederste der grootmoeders. Ganse dagen verbleven de prinsjes bij haar, vooral Karel Theodoor die, zoals ik u zei, op wijlen de graaf van Vlaanderen, haar onvergetelijke gemaal, de stille, bescheiden

boekenliefhebber en edele mens, geleek. Ook de kinderen van prinses Josephine, echtgenote van prins Karel van Hohenzollern, en van haar andere en oudste dochter prinses Henriette, gehuwd met Philips, prins van Orléans, kwamen haar vaak bezoeken. Dikwijls kon men, op de eerste verdieping, aan de ramen de vlasblonde kopjes der Duitse, de pik-zwarte haren der Franse kinderen zien, en wat dieper in de kamer, achter hen aan, het eeuwig-jeugdig, altijd-schone gelaat der Gravin zelf. De voorbijgangers keken omhoog, glimlachten bewogen, en groetten met iets meers en beters dan eerbied... Want ieder kende haar vooral als de voorbeeldige moeder. Toen zij, twee en twintigjarige bruid, in de schittering van haar beroemde schoonheid, aan het, toen jonge, levenslustige, glansrijke hof van koning Leopold verscheen, was zij er het edelste glanspunt van. Twee jaar later echter moeder geworden, ging zij zich geheel aan haar nieuwe plichten wijden en, zei ze aan het werelds leven geen afdoend vaarwel, het was voor het gezin - een kalm, aartsvaderlijk-verbonden gezin - dat zij haar hart en haar zorgen overhield. Eén dierbare verpozing echter gunde zij zich : de kunst. Aquarelliste van talent, laat zij ook merkwaardige etsen na, als ik mij niet vergis, door de firma Van Oest in album verenigd. Ook van muziek was zij een hartstochtelijke liefhebster, en, gelijk thans koningin Elisabeth, gaf zij er zelf les in aan haar kinderen.

Zo sleet zij een vredig, meer en meer teruggetrokken, maar steeds meer en meer liefdevol en dan ook liefdadig leven, dat zijn hoogste geneugten vond in haar kinderen en in haar kunst. En deze eerste genegenheid was wreed beproefd geworden door de dood van haar tweede dochtertje, dat slechts vier maand oud werd. De beproeving moest schrijnender zijn, toen haar oudste zoon, prins Boudewijn, de schone, zeer beminde, zeer gevierde vermoedelijke troonopvolger, haar als twee en twintigjarige, plots, en op mysterieus gebleven wijze, ontviel. Nu was het voor haar gedaan met alle openbare leven. Nog slechts bij het huwelijk van haar beide dochters - twee echt-vorstelijke verschijningen, die de kunstzin van hun moeder hebben geërfd - verscheen zij in de praal van haar onverdelgbare jeugd. Waarna ze verdween in de zachte glans van de huiskring, ver van de schittering van een, trouwens reeds uiteengeschokt, hof, om nog alleen haar liefdezorg te wijden aan de doof geworden, tobbede graaf van Vlaanderen. Zeer betreurd stierf deze in 1905. Zijn weduwe, die thans veel reisde, in Zwitserland, in Frankrijk, in de Ardennen ging verblijven, verscheen niet meer in het publiek voor haar laatste grote vreugde, de bekroning van haar moedertrots : de troonbeklimming van koning Albert. Haar laatste jaren moeten vol kalme innigheid zijn geweest : steeds omringd, zoals ik u zei, van haar kleinkinderen, deelde zij in de jeugdige gevoelens van hun pril bestaan. Niets was aandoenlijker, bijvoorbeeld, als de jaarlijkse plundering van den Kerstboom; in haar huis ten behoeve der

armen van de wijk, hief hij ieder jaar, in de voorhal van het paleis der Regentiestraat, zijn stralende schat van brandende kaarsen, van speelgoed, van lekkernijen. IJverig in de weer, waren het de koninklijke kinderen, bijgestaan door hunne nichtjes van Hohenzollern en Orléans, die de hoge spar van zijn tooisel beroofden en het aan de arme kinderen van de wijk uitdeelden. Nimmer liet de gravin na, hierbij aanwezig te zijn, onze mooie prinsjes en prinsesjes bij te staan, de schamele, beschaamde wichtjes gemoedelijk toe te spreken.

Nu is zij dood. Gisteren, bij valavond, is de pers aan haar sponde toegelaten. Door de smaakvol ingerichte zalen van het paleis - de woning van een weelderige artieste, opgepropt met kunstwerken, - hebben wij het slaapvertrek betreden, het vertrek van den eeuwigen slaap. Twee witte zusters knielen bij het bed. Op het bed, in de blankheid der licht-overwaasde lakens, tussen de donkere, glimmende haar-bandeaux is ons dit mirakel verschenen : de gravin van Vlaanderen, geheel gelijk aan haar groot staatsieportret dat veertig jaar geleden geschilderd werd. Want de dood is haar genadig geweest : voor de eeuwige rust heeft hij haar de jeugd teruggeschonken, de jeugd van een gelaat dat onder de edelste en de reinste, de schranderste en de schoonste is geweest.

N.R.C., 28 November 1912.

DOOD DER GRAVIN VAN VLAANDEREN, DE BEGRAFENIS

Brussel, 30 November.

- "Zij hebben toch waarlijk geen "chance" in de koninklijke familie : telkens als er een begraven wordt, is het een hondenweer !"

Aldus, met de bestgemeende meewarigheid, de deftige burgerjuffrouw aan hare gezellin , beiden onder de hinderlijke parapluies, die als een duizendvoudige koepel, als de ontallige opborreling van glimmend-zwarte reuzendroppels, over de donkere mensenmassa deinen, tussen de goor-witte, steile huisgevels en de strakke, rechtlijnig-strengere baren, die de trottoirs afsluiten; de verkleumde, bibberige, huilerig-gestemde, maar gedweeë, hopeloos-geduldige, onbegrijpelijk-gelatene menigte, die, ik weet niet sedert hoe vroeg al, post heeft gevat, in afwachting van dat zo zeldzame : een koninklijke begrafenis,... en dat feitelijk niets is dan een tweede, verminderde uitgave van wat, drie jaar geleden, voor de meeste dier vrome lijdzamen, een desillusie is geweest. Maar zulke ontgoochelende herinnering hindert ze niet : zij wachten maar. Niet dat zij iets bijzonders hopen : zij wachten, omdat het zo hoort, onder de mensen van hun stand - meestal kleine burgers, en op jaren, waartussen de bleke nieuwsgierigheid van kinderen tussen de pal staande benen -, en omdat het een zoete voldaanheid moet wezen voor de ouden dag, te mogen zeggen : "Ik heb de begrafenis van de gravin van Vlaanderen gezien; het was een honden-

weêr; op dat gebied hebben ze waarlijk geen "chance" in de koninklijke familie"....

Het was heel vroeg, nog geen acht uur, nauwelijks dag, toen ik al aan 't Noorder-station was. Bij honderdduizenden goten de treinen bezoekers uit de provincie op de perrons. Wonder, hoe in de mindere steden van het land de belangstelling voor ceremonieën als deze van heden belangrijk groter is dan in de hoofdstad-zelf. Behalve de klasse die ik u hierboven beschreef, en die, ik erken het, hier veruit de talrijkste is, blijft in dergelijke omstandigheden de Brusselaar vrij kalm. Niet vele van de ambtenaars, die heden vrijaf hebben, zullen hun hoekje aan de weldoende haard verlaten, tenzij hun plicht van "garde-civique" ze eraan onttrok. Wij hebben sedert de dood van Leopold II zooveel zien gebeuren, dat het nieuws er waarlijk van af is. Ik schreef u reeds dat de gebeurtenis van dinsdagochtend, het afsterven der anders zo geliefde gravin van Vlaanderen, geenszins de koorts had gewekt die de dood van de oude koning als een siddering door Brussel had gedreven. Het bleef hier ditmaal bij innige sympathie en niet veel meer. Waren het niet de rouwuitstallingen der modemagazijnen en de talrijke zwartomkripte portretten der gravin bij fotografen en papierhandelaars, dan zou men van de nationale rouw niet veel hebben gemerkt. In de provincie, waar het leven enger en dichter-aangesloten is, en elke gebeurtenis dan ook een minder-verdeelde, een diepere en meer-massale indruk maakt, moet het echter heel anders, veel heftiger zijn geweest. Ik herinner mij nog de verslagenheid te Gent, toen men er, zekere ochtend bij het ontwaken, de plotse dood van prins Boudewijn vernam, en hoe wij, verbaasde en haast blij-verraste kinderen vlag aan vlag tot halftop der hoge stokken zagen rijzen. Men sprak, drie dagen na mekaar, van niets anders dan van dat onverwachte, dat geheimzinnige, dat onbegrijpelijke. En de dag der begrafenis bestormde men letterlijk de bijzondere treinen.... Thans zal het, daar te Gent, en ook te Luik en ook te Bergen en ook te Brugge, hetzelfde zijn geweest, hoewel, misschien en waarschijnlijk in een andere gemoedstoan. Een uur pas geleden, zag ik dat de toevloed uit alle hoeken van het land niet minder was, dan toen de prins, en daarna de graaf van Vlaanderen en daarna de koning stierven. En, terwijl ik, onder het oog van politiedienaren in al hun regenjassen-trots, op het vrije voetpad, de menigte der geduldige paraplu-torsers ga monsteren, gaan zij, de "provinciaux", wel voorzien van mondbehoefden - want het kan laat worden ! - die menigte achter de strenge, ijzerkleurige barelen vermeerderen, terwijl de opeengedrongen lichamen reeds een lichte damp omwaast, fijn en blauw als sigarettenrook...

Huiverig, pijnlijk aan de gewrichten, - wat een weêr, wat een weêr ! - loop ik een taveernken binnen, en, in afwachting van wat straks gebeuren moet, ga ik onder het aangestoken gloeilicht, te uwen behoeve de dag van gisteren aan het memoreren.

Het was een dag als heden. Het had de smalle gemeente, steeds maar dezelfde kleine burgerij, niet belet, van twee uur 's nachts post te gaan vatten, weer duizenden in getal, tussen de barelen, die naar de deuren van het Paleis der Regentiestraat leiden : van tien uur 's ochtends tot drie uur van de middag zou immers de gravin voor het volk ten toon liggen. De meeste hadden gehoopt, haar nog een enkele maal in werkelijkheid te zien, gebalsemd, en gelijk de avondbladen haar hadden beschreven rozig weer het verjongde gelaat binnen het blinkende golfhaar; het lichaam elegant in het witte satijnen kleed, en zelfs tussen de vingeren geen heilig teken, dat het eeuwig verscheiden aankondigde : een beeld van staatsierijke rust; het beeld ener onverkreukbare majesteit in alle eeuwigheid. Maar 's ochtends zes uur al had men de koninklijke vrouw in zwaar mahonie gekist. De koning, doodsbleek, was aanwezig. En ook de twee kleine prinsjes. Eist dit misschien het protocol ? Dan is het protocol wreed.... Nu zag de menigte niets dan de hoge katafalk, tussen het waslicht, bewaakt door stijve officieren, in een profusie van bloemen, vreemd in die zwarte kamer. Men zou gezegd hebben een broeikas, een nachtduistere broeikas, waarvan de wondergewassen, het sprookjesbloesiel geen daglicht, geen zon verdragen kon, en alleen, om hun broosheid, de goud-gedempte glans van geurig was... Het zijn talloze kransen, meest van chrysanten en rozen. Die van koning en koningin, anderhalve meter hoog, is in de lievelings-orchideeën der gravin. Zij draagt het opschrift : "A notre chère maman." Er staat niet "mère" er staat "maman"....

Maar daarbuiten dreunt de stap der schadronnen, trappelt de vaart der ruitery. Bevelen klinken. De troepen gaan post vatten. En ook ik naar buiten.

Nu zijn, achter de barelen, de paraplu's toe : de drukte werd al te groot. En gelaten laat het volk zich van regen drenken. Vóór de menigte, en tot haar ergernis, heeft de "garde civique" plaats genomen. Wrevelig of zelfs gelaten, plooit zij zich heden moeilijk tot militaire tucht. Zielig eet zij beemoedigende boterkoeken. Onder luide bevelen gaat het leger zich opzetten, het glimmende achterste der paarden dampft. Een vendel artillerie - onze gespierde Vlaamse kanon-boerkens - rijdt op draf naar Laken toe, en de naalddunne kanonnen huppelen, over de ijzerrode zavel, die reeds in modderpap verkeerde, achter de sterke en vinnige Ardenneese paardjes aan. Een gendarm met grijze snor, gevolgd door twee gendarmes met zwarte snor, rijdt op zijn zwarte hit, ordebevelen uitdelend. Het zal wel tijd worden dat ook ik op post ga staan. Het kanon, van uit de diepten van het Park, blaft mij nijdig aan, als een Hellehond : zo kom ik aan het paleis der gravin. Ik moest zeggen, eigenlijk, aan het voormalig paleis : sedert een paar dagen al is het immers bestemd voor de hertog van Brabant, de oudste, elfjarige zoon van de prins. Sic transit.... En ook hier

kom ik naast de "garde civique" te staan. Een bevelvoerder, die ik herken als een uitnemend kaashandelaar der benedenstad, buigt zijlings van op de hoogte zijner makke merrie, en zegt aan de luitenant die naast hem staat : "Fichu temps, al dagen regen ! En slecht voor de commerce !" - "En voor mijn pluim dan !" zucht de luitenant, die zijn sjako afneemt en de hanenveren vleit als een zieke kip. - "En mijn sabel dan", wederwoordt de commandant, die toont hoe de natte het blinkend staal van zijn degen verkeerde in bruinend brons....

Maar daar rijden al de koetsen aan van dezen, die binnen mogen. Het zijn ministers, senators, volksvertegenwoordigers, waaronder priester Fonteyne. Deze is nauwelijks binnen, of een confrère komt buiten gelopen : "Fonteyne is in gebed voor de kist !" - En nu zijn het de vorstelijke personen : de prins van Orléans, hertog van Vendôme, schoonzoon der overledene, in het uniform der uitwijkelingen, der ci-devants van 1789 : dat van Oostenrijk, wapen van Marie-Antoinette; de kroonprins van Roemenië, eigen neef van de gravin, wiens overschone nichten, dochters van koning Carol, broeder van de gravin, zo goed lijken op de kinderen der gravin van Vlaanderen - princepsa Elisaveta kon voor de jongere zuster van wijlen prins Boudewijn doorgaan -; de flinke Karel von Hohenzollern, tweede schoonzoon, in zijn imponerend Pruisisch uniform. De koning eindelijk, gebogen, met roodgebrande oogranden, tussen een "Huzaar van den Dood", prins Hendrik van Pruisen, en prins Ruprecht van Beieren, zijn zwagers.

Met wuivende vanen komt de geestelijkheid aan van Sinter Goedele. Weldra treedt zij weder buiten, gevolgd door de onderofficieren, die het lijk dragen. Dit wordt geheven op de pompeuze staatsiewagen die ook voor Leopold II diende : een toonbeeld van wansmaak, dat imponeert door zijn lelijkheid. De kist wordt binnenin geschoven. Bovenop prijkt een valse kist, waarover de purperen koningsmantel en de verguld-klaroenen kroon. Gelukkig komt zwart krip 't ontstemmend-pronkerige overfloersen.

En de stoet komt in beweging, terwijl de trommels roffelen en de klaroenen als rustige uitdagingen naar de vier windhoeken uitblazen. Helaas, dit schrikt de wind, dit schrikt de regen niet af. En de vorstelijke personen gevoelen het wel : sjako's en steken zijn weldra druipend.

Niets is lamentabel als een groepje ministers van State onder de vlag. De volksvertegenwoordigers hebben het op deze dan toch voor, dat zij geen uniform dragen, en dus recht hebben op een paraplu.... Tussen de soldaten stappen zij, met de senatoren en de ministers, voor de lijkwagen; na de lijkwagen gaat de koning, het hoofd diep gebogen, en omringd door zijn zwagers en hoge gasten. Men heeft gelukkig ditmaal de prinsjes gespaard. Dan komt het diplomatieke korps, dat ondiplomatiek-energisch

tegen het stortbad schijnt te protesteren. En eindelijk volgen de hofrijtuigen, in hunne achttiende-eeuwse sierlijkheid.... Zoo stapt de optocht, in de plechtige stilte die alleen door de felle knallen van het kanon verbroken wordt, naar de hoofdkerk. Ik volg. Ik zie een grenadier van zijn paard tuimelen : hij is flauw gevallen van koude. In de winkelramen zie ik dikke dames zitten op tengere stoeltjes....

Aan de kerk, nieuw klaroengeschal, dat krijst door de wind die op Sinter-Goedeleplaats vrij spel heeft. Ik doe alle geweld, eerst om binnen te dringen, daarna om in het koor te zien, wat er te zien is. Niettegenstaande het halsstarrig verzet van de schoonbaardige Suisse ben ik erin geslaagd verder te dringen dan het aan de journalisten toegelaten was. Ik heb trouwens niets gezien, althans niets bijzonders. Alleen de koninklijken troon, de glinsterend omkaarse katafalk, al de bisschoppen in groot ornaat, de bloedrode en de raafzwarte magistratuur, burgemeester Max en zijn wethouders, grootambtenaars die het ernstig opnemen. Maar daarentegen geurden wierook en was...

Monseigneur Mercier, slank en ascetisch als nimmer, officieert. Het heet dat hij ons over kort verlaat, een waardigheid aan het Pauselijk hof gaat vervullen. Ik volg met des te meer belangstelling zijn gebaren. Deze zijn, in al hun schroom, van een bijzondere adel; deze kop, van wonderschone lelijkheid, van gespiritualiseerde, gesublimiseerde gewoonheid, krijgt, bij de uitoefening van zijn priesterschap, iets dat bijna verbaast en eerbied wekt... De "maitrise" zingt, voortreffelijk, een Gregoriaanse mis. Noté, "de l'Opéra", komt de strenge schoonheid ervan verstoren door een romantisch-uitgeblaas "Pie Jesu".

Het is twaalf uur. Mgr. Mercier zegt, vóór de lijkbaar, het "De Profundis"; driemaal wordt de kist besprenkeld met het wijwater, dat wast; driemaal walmt er de wierook om, die heiligt. De plechtigheid is afgelopen.

Het lijk wordt omhoog geheven door tien onderofficieren der grenadiers, en weer binnen het deurtje van de enorme lijkwagen geborgen. De koning, die weer geweend heeft, en zijn zwagers klimmen in een hofrijtuig, dat geleid wordt door een koetsier, het sprekend evenbeeld van Menzel's "Alte Fritz". In de volgende koetsen nemen de andere vorstelijke gasten plaats. Op stijven draf rijdt Mgr. Mercier vooruit. Onmiddellijk achter het lijk volgt een eenvoudig rijtuig met de biechtvader en de verpleegnonnen der overledene. Dan komt de stoet, voor en na omringd van bereden soldaten, weer in beweging.

Langs verholen wegen brengt mijn taxi mij eveneens naar de crypte, waar de gravin zal bijgezet worden. Onderweg ontmoet ik auto's van handelshuizen, die, van uit het paleis der Regentiestraat, naar Laken kerk de talloze kronen heenbrengen : het zijn de hofleveranciers die aldus voor het laatst hulpvaardigheid betonen... Ik kom intijds, om uit hun automobielen, de dochters der gravin, dicht omhuld, en de twee prinsjes

Leopold en Karel Theodoor te zien stappen. Ik meen niet, de koningin gezien te hebben, en kan u dus niet zeggen of zij aanwezig was. Van de dochters van Leopold II geen spoor. Nieuw geblaf der kanonnen. Nieuw geroffel en nieuw gekrijs van koper. In de kerk, zwart-behangen als Sinter Goedele, wordt het lijk binnengedragen. Als drukte hem lood op de hals, volgt de koning. De genoden vullen vervolgens het galmende schip. En door de ruimte huilt het "Dies irae"....

En het lijk wordt, in de onderkerk, bijgezet. Gisteren kreeg deze - ik heb het met eigen ogen gezien, een flinke beurt. De buitendeur kreeg zelfs een nieuwe laag vernis, en riekt er nog naar. - Met een diepe zucht stijgt de koning weer in zijn rijtuig. Zijne oogschalen branden, zienlijk. Hij rijdt tussen de druipende gidsen, heen. Buldert aldoor maar het kanon. En er vlogen een tiental hofkoetsen, alle met de wiebelende pikeurs achteraan, inkt-druipend de krip-sluier aan de hoge hoeden, de zeemkleurige regenjas over de scharlaken livrei. Waarna deftige, officiële auto's. Waarna drukke journalisten....

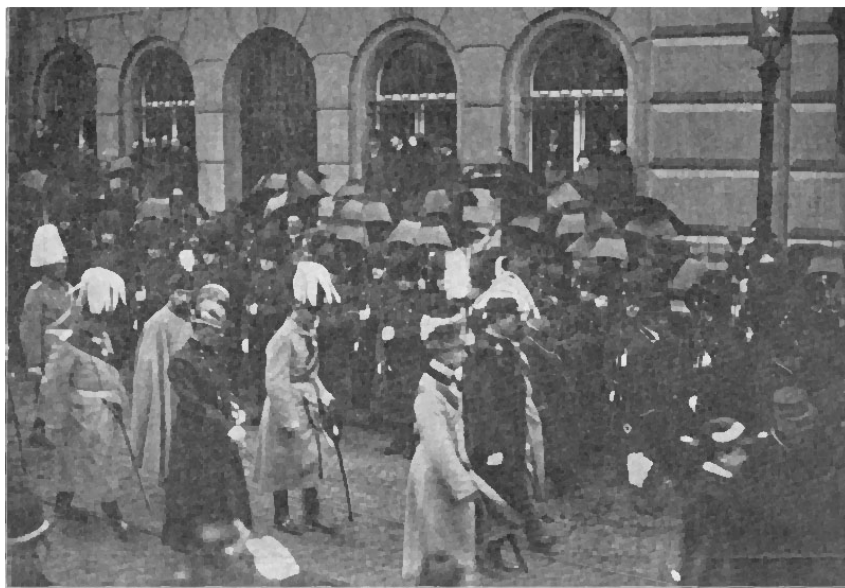
Het is alles afgelopen. Het is juist twee uur in den namiddag. Het regent. N.R.C., 1 December 1912.





Les funérailles de la comtesse de Flandre

1. Le cortège entrant à Sainte-Gudule. — 2. Le char funèbre suivi du Roi et des princes rue des Colonies



Le Roi et les Princes



Le groupe des ministres



Le groupe des généraux



Le char funebre place des Palais

(Photo Dimitri)



Devant le Parc

(Photo Dimitri)



Een vliegmachien op de hippodroom van Laken

Wim van der Elst

De jaren voor de Eerste Wereldoorlog was de belangstelling voor de exploits van de pioniers van de luchtvaart erg groot. In het katholieke *Journal de Bruxelles illustré* treffen we in 1913 alleen al foto's en kleine verslagen aan over een ganse serie evenementen, hoewel het weekblad niet speciaal over "faits divers" publiceerde :

22 juni: Givaudan geeft een vliegmeeting in het Parc des Princes in Parijs;

24 augustus: de vlieger Audemars wordt gefeliciteerd door Poincaré;

7 september: bij de Belgische legermanoeuvres is er een vliegveld (een echt "veld") nabij Leignon. Ook foto van luitenant vlieger Wahis;

28 september: Roland Garros is als eerste in een ruk over de Middellandse zee gevlogen;

5 oktober: een Duits piloot, Hans Stoffer, is op weg naar Londen verdwaald en nabij Boulogne in Frankrijk geland;

25 oktober: in Saint-Cloud wordt een monument ingehuldigd voor Santos-Dumont, die op 19 oktober 1901 met een "dirigeable" rond de Eiffeltoren vloog en op 12 november 1906 de eerste echte vliegtuigvlucht in Frankrijk maakte;

9 november: de Franse kampioen Pégoud geeft te Gent een demonstratie voor 100.000 man;

16 november: Chevillard en Pégoud treden op te Berchem bij Antwerpen;
30 november: Chevillard maakt een vlucht met een dappere passagier te Ans;
7 december: de Belgische officier Stellingwerf wint in Engeland een wedstrijd als schutter in een tweedekker: hij schoot 14 keer raak op 18 van op een hoogte van ... 100 meter;
7 december: de Fransman Helen slaat het record van Géo Fourny: op 39 dagen achtereen, van zonsopgang tot zonsondergang, vliegt hij alles bij mekaar 20.787 km;
21 december: de Fransman Chanteloup treedt op te Laken in de hippodroom!

Er zouden meer dan 150.000 toeschouwers geweest zijn, maar de meeste vertikten het naar goede Brusselse gewoonte om een ticket te kopen en keken gewoon mee van ergens buiten de hippodroom. Niettegenstaande de sterke wind bereikte Chanteloup een hoogte van 700 meter, maakte dan een "descente en cheminée" tot 300 meter, en nog een tot 50 meter. Na 11 minuten zat de eerste vlucht er al op. Om 3 h 25 volgde een tweede vlucht, met twee spectaculaire roll-overs. Die duurde maar 9 minuten, en toen landde hij midden in de hippodroom en werd bestormd door enthousiaste toeschouwers. Onze voorouders waren kennelijk minder veeleisend qua sensatie ...

Die Lakense hippodroom kan niet deze geweest zijn die naast de spoorlijn tussen de Delvastraat en de Smet de Naeyerlaan heeft bestaan. Dat terrein werd al in 1907 verkocht aan de gasmaatschappij van Sint-Joost. Het moet degene geweest zijn die van 1909 tot 1914 bestaan heeft aan de Romeinse steenweg, nabij Verregat, ongeveer waar nu paleis 3 is. Hij werd nogal pompeus "Hippodrome de la Résidence Royale" genoemd, zoals blijkt uit een prentkaart van een Brasserie met dezelfde naam, Romeinse steenweg 626.

De zetel van de *Société de Sport de Belgique* die de exploitatie deed was echter gevestigd in het café "La Clé de Bruxelles", op de Antwerpse steenweg, nabij de Lakenbrug¹.

¹ Zie hierover : Robert Van den Haute, Les débuts du sport hippique dans la région Bruxelloise, in Folklore Brabant, nr. 280, december 1993, blz. 349-362, en dezelfde : Feu les hippodromes de Jette et environs, in Jaarboek Ons Graafschap, 1992, blz. 42-57.



Chanteloup à Laeken

INHOUD

Ten geleide	L. Candau	1
Venise à Bruxelles	E. Christiaens	5
Dood & begrafenis vd Gravin van Vlaanderen	W. van der Elst	16
Een vliegmachien op de hippodroom van Laken	W. van der Elst	34